

I ett av kapitlen diskuterar Merton några olika texter i förhållande till kontemplativ bön. Vi möter Johannes av Korset, John Ruysbroeck, den anonyme författaren av *Icke-vetandets moln*, Mäster Eckehart och Bernard av Clairvaux. Merton söker finna mystikens väsen, dess essens, som finns i det transcendenta som varje mystiker söker, oavsett tradition. Här finns lika mycket att lära från andra religiösa traditioner som från ens egen och i detta ligger något oerhört. Lyssna till Mäster Eckeharts ord:

Åstundan når längre än allt som man förmår begripa med förnuftet ... men allt som kunskapen förmår begripa och allt som åstundan förmår trakta efter är ändå icke Gud. Där förståndet och åstundan upphör, där är det mörkt, men där lyser Gud.

Insikten om att kontemplation är att leva i Guds fullkomliga verklighet kan få våra föreställningar att skälva, nästan att likna vid förlåtens rämnande vid dödstimman. Den tidpunkt då alla föreställningar om Gud krackelerar och verkligheten, Guds realitet, bryter igenom. I denna verklighet lever den kontemplative sitt liv, hur mondäna hans livsbetingelser än kan te sig. Han gör sitt jobb på jorden, men kräver ingen ersättning för det.

Kontemplation har enligt Merton olika kännetecken. Det innebär ett sökande efter Gud eller detta något annat, något mer, «trots torka, trots strävans påtagliga hopplöshet och förnuftsvidrighet». Det innebär också att man trots känslor av smärta och nederlag inte har någon «önskan att fly från denna torftighet». Den kontemplative lider av världens förströelser och finner ingen mening i andlig tröst och hamnar slutligen i det som Johannes av korset kallar «själens dunkla natt», i icke-vetandets moln. Här kan man ingenting se, ögonen plockas ut ur sina hålor och händerna huggs av. Man är blind och handlingsförlamad och möter den yttersta vanmakten. Det är långfredag. Klockan är tre. Fåglarna tystnar och mörkret faller trots att det är dag och världen väntar. Och, paradoxalt nog, förnuftsvidrigt nog, ur denna väntan, detta mörker, nalkas ett ljus med en lyskraft som ersätter alla andra ljus. En handlingskraft bortom ens egen förmåga, en syn med den andliges ögon, en livgivande existens som uppfyller den kontemplatives själ och lyfter den upp till Gud. Som Bernard av Clairvaux säger: «kärleken drar allt annat till sig och fångslar tillgivenheten».

Jag vet att även *Zen and the Birds of Appetite* föreligger i översatt form. De läsare som i Merton har funnit en vän hoppas säkert, liksom jag, att även denna ska kunna ges ut.

Anna C. L. Leuchars

Michael Martin (red.): *The Cambridge Companion to Atheism*. 331 + xix sid. Cambridge UP, Cambridge 2007.

Bostonfilosofen Michael Martin har i flera arbeten profilerat sig som en av de ledande ateistiska filosoferna. Föreliggande volym är en introducerande antologi till ateismen där han samlat för ändamålet nyskrivna texter, dels från andra filosofer och dels från forskare från andra discipliner. I likhet med övriga volymer i samma serie från bokförlaget, *Cambridge Companions*, är texterna generellt av hög klass och författade av tongivande forskare.

Fokus i antologin ligger på ateistiska motargument till de teologiska filosofernas apologetik, även om urvalet texter är betydligt bredare än vad man kunde ha förväntat. I en inledande kort introduktion definieras begreppen ateism, agnosticism och teism. Den viktigaste distinktionen är mellan negativ och positiv ateism. *Negativ ateism* innebär helt enkelt frånvaro av religiös tro, under det att *positiv ateism* är att tro att det inte finns någon gudomlighet eller annan övernaturlighet. Ateism innebär således inte rätt och slätt en viss tro.

Antologitexterna som följer är indelade i tre huvudavsnitt. Det första avsnittet, «Background», beskriver ateism som ett idéhistoriskt och socialt fenomen, med historiska nedslag i antiken och vidare över moderniteten till samtiden. Kontentan av denna översiktliga och redovisande del är att ateism är ett förhållandevis marginellt fenomen i samhällshistorien, vilket även visas på ett talande sätt genom samtida statistik i en av artiklarna. Värt att notera är att Sverige toppar statistiken vad gäller ateism och agnosticism, märkvärdigt nog följt av Vietnam (!), Danmark och Norge, vilket givetvis får en att undra över det statistiska materialets vetenskapliga värde. Likväl väcker ateismens klart konstaterbara marginella position viktiga frågor. Vad betingar egentligen ateism som fenomen? Är ateismen en historisk produkt, kopplad till välfärd och till nationalstatens utveckling? Av det historiska och statistiska materialet att döma förefaller ateism i viss mån hänga samman med samhällets tekniska och ekonomiska utveckling. Samtidigt är det tydligt att det inte finns en strikt determinism i kopplingen, det vill säga att ekonomisk-teknisk utveckling *orsakar* ateism. Samhällsklimatet i stort, jämte ett givet samhälles unika historia, spelar av allt att döma också en avgörande roll. Detta kan exempelvis illustreras av USA, där ateistisk «bekännelse» är ovanligt trots att landet är världens största ekonomi. Den höga välfärdsnivån i vissa stater i arabvärlden visar inte heller något som helst samband med ateism.

Antologins andra del ägnas «The Case Against Theism», och innehåller de typiska inslagen i modern

ateistisk religionsfilosofi. Avsnittet inleds dock av William Lane Craig, som från det kristna filosofiska lägret bidrar med ett klargörande av den teistiska positionen — dvs. de traditionella gudsbevisen i deras moderna utformning — och även med en kritik av ateismen. Craig avfärdar bland annat vad som kallas «the presumption of atheism» och i nyare teori «divine hiddenness»: argumentet att det saknas evidens för teologiska trossatsers innehåll och att ateismen därmed är motiverad. Vid sidan av den evidens som Craig menar att åtminstone kristna har tillgång till (helig ande, mirakler, naturlig teologi) anför han även argumentet att Gud inte skulle vinna på att göra sig själv mer tydligt framträdande, eftersom Gud framför allt är intresserad av en kärleksrelation med människor och inte enbart en trosrelation, det vill säga det kognitiva accepterandet av faktumet att Gud existerar. Craig hävdar att en mer manifesterad Gud inte nödvändigtvis också är mer älskad. Mot detta argument kan det emellertid anföras att kärlek knappast gynnas av starka tvivel på det älskade subjektets existens.

Resterande artiklar i den andra delen är inriktade på den ateistiska kritiken av teismen och ger en uppdaterad översikt av de centrala argumenten, det vill säga de ateistiska argumenten mot de ontologiska, kosmologiska, mystiska och etiska argumenten för Guds existens. Bland många intressanta artiklar (jag vill här särskilt framhålla Daniel Dennetts artikel om Hume och «intelligent design» samt Keith Parsons genomgripande analys av Alvin Plantingas teori om religiös rationalitet) är det i mitt tycke starkaste bidraget författat av Quentin Smith. I flera arbeten har Smith behandlat teorin om big bang relaterat till vad som kallas Kalams kosmologiska argument. Den första delen av detta klassiska, kosmologiska argument lyder:

1. *Vadhelst som börjar existera har en orsak.*
2. *Universum har en början till sin existens.*
3. *Därför har universum en orsak till sin existens.*

Andra halvan av argumentet går ut på att visa att den första orsaken till universum är Gud. Det är möjligt att förneka detta argument genom att förneka att universum har en början (premiss 2) eller att allt som börjar existerar har en orsak (premiss 1). William Lane Craig har emellertid framträtt som den starkaste försvararen av argumentet, givetvis i dess båda delar, och det är det mest omdiskuterade argumentet i samtida religionsfilosofi. Till skillnad från Craig accepterar Smith argumentets första del (1-3) av empiriska skäl, inte *a priori* som hos Craig, och han argumenterar för att universums begynnelse är självorsakad – i betydelsen internt orsakad, där varje aktuell del av universum är orsakad av dess tidigare delar i begynnelsefasen. Utgångspunkten är att universum måste ha börjat existera senare än den matematiskt omöjliga instansen $t=0$,

dvs. «tidens begynnelse» med vare sig tid eller rum, och då i form av en «halvöppen intervall» som saknar en första instans. Argumentet är för komplext och för långt för att i detalj gås igenom här, men det är intressant att notera att Smith i denna text avviker från den position han tidigare förfäktat, nämligen att universum saknar orsak, samt att det finns en fullständig ateistisk förklaring av universums begynnelse som är konsistent med big bang-teorin.

Den tredje delen av antologin fokuserar på «Implications», vilket innebär vad ateismen har för slags konsekvenser på olika disparata områden, teoretiska såväl som sociala och politiska. Artiklarna tar här upp vad ateismen innebär för religionsteorin, feminismen, religionsfriheten, teologin, antropologin och psykologin. Bland annat ges här en «psykologisk profil» av den typiske ateisten, författad av psykologen Benjamin Beit-Hallami. Denna del av antologin får ses som en teoretisk utvidgning av ateistisk filosofi i snäv mening, så att säga placerad *bortom ateismen* som — för att travestera Wittgenstein — den stege man klättrat upp på.

Sammanfattningsvis är detta en mycket läsvärd artikelsamling, som ger en god och framför allt nyanserad bild av ateism som filosofisk, historisk och social position. Min enda kritik är att Cambridge University Press har slarvat med korrekturläsningen: ett och annat ord är felstavat och felaktigt upprepat.

Johan Modée

Teija Mikkola, Kati Niemelä, Juha Petterson: *The Questioning Mind: Faith and Values of the New Generation*. 154 sid. Church Research Institute (Publ. 58), Tampere 2007.

De finska författarna tar sig an en av de kanske största utmaningarna för kyrkan i västvärlden idag: den åldersgrupp som har kommit att benämnas «unga vuxna». Här utgörs denna grupp av dem som är födda mellan 1964 och 1984. Det stora tidsspännat motiverar författarna med att denna grupp vuxit upp under den tid när Finland haft en snabbt framväxande teknologisk industri och konsumtionskultur. Boken visar att det som kännetecknar gruppen är en specifik attityd till livet. De är öppna för nya innovationer och överväger ständigt nya möjliga alternativ. De drar slutsatser som bäst passar med det egna livsprojektet. Författarna menar att detta blir mest tydligt i det «urbana livet». Storstadslivet har givit förutsättningar för att hela tiden utsättas för valmöjligheter i förhållande till det egna livsprojektet. Boken väljer också att fokusera på en av